

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Gerek vücutta, gerek rızıkta ifrat derecesinde mebzuliyet vardır. Bu ise, hikmetten uzak, abesiyete yakın görünür. Evet, eğer yaratılan şey bir gaye için yaratılıyorsa..." İzah eder misiniz? Yaratılıştaki çokluk, israf değil mi?

Üstat Hazretleri, **eşyanın yaratılış hikmetini** üç ana maddede topluyor. **Birincisi** ve en önemlisi Saniine bakan cihetidir. Her varlık Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelligâhıdır. Bu tecellileri Cenab-ı Hak bizzat müşahede ettiği gibi meleklerine, ruhanilere ve mümin insanlara da tefekkür ettirmektedir.

İkinci gayesi, bu dünyanın ve içindeki eşyanın ahiret namına çalışması, ahirete bir tarla olmalarıdır. Cennet ve cehennem, onların sakinleri ve o menzillerdeki farklı mertebeler ve dereceler hep bu dünyada işlenen iyi ve kötü amellerin meyveleridir.

Üçüncü gaye ise, varlıkların kendilerine bakar. Her canlının, yaptığı fitri ibadetine peşin bir ücret olarak bu dünya nimetlerinden istifade etmesi ve lezzet alması da eşyanın yaratılışının bir başka gayesi ve hikmetidir.

İnsan, ilk iki maddeden gaflet ettiği takdirde mahlûkatın bu kadar çok ve çeşitli yaratılmalarına bir mana veremeyebilir. Bunun en güzel örneği tohumların ve çekirdeklerin çokluğudur. Çekirdeğin gayesi o bitkinin hayatının devamı olarak düşünüldüğünde, bu kadar çok çekirdeğin yaratılması israf olarak görülebilir ve abes tevehhüm edilebilir. Ancak, her eserin birinci gayesinin Saniine baktığı düşünüldüğünde abesiyet vehmi ortadan kalkar.

Çekirdekler âlemi Cenab-ı Hakk'ın çok harika ve çok ince sanatlarını teşhir ederler. Bir ağacın bütün özelliklerinin küçücük bir çekirdekte toplanması büyük bir hikmet ve kudret tecellisidir. Bu harika eserlerini Cenab-ı Hak bizzat müşahede ettiği gibi, meleklerine seyrettirmekte ve o eserlerin tesbihatlarını onlara temsil ettirmektedir. İşte bütün bu hikmetler düşünüldüğünde, çekirdeklerdeki çokluk bir fazlalık olarak görülmez. Ne kadar fazla olsalar bu gaye o kadar fazla tahakkuk eder.

Rızıkta da durum aynıdır. Rızıkın tek maksadı hayatın devamı olsaydı, bu kadar çok ve bu kadar çeşitli sebzelerin, meyvelerin yaratılması gerekmezdi. Hayatın devamına hizmet edecek kadar bir veya iki çeşit rızık yaratılması yeterli olurdu. Ama her rızık ayrı bir İlâhî sanat olduğu ve onda ayrı esmanın tecelli ettiği düşünüldüğünde bu kadar fazla çeşit, israf olmaktan çıkar. Ne kadar farklı çeşit meyve veya sebze yaratılsa o kadar değişik İlâhî sanatlar sergilenmiş olacaktır.

"Gerek vücutta, gerek rızıkta ifrat derecesinde mebzuliyet vardır.

Bu ise hikmetten uzak, abesiyete yakın görünür.”(1)

Vücutta, yani varlıkların sayısında ve rızıkta, hadsiz bir çokluk görüyoruz. Mesela, bir yaz mevsiminde yaratılan sineklerin sayısı, Hz. Âdem’den kıyamete kadar yaratılan ve yaratılacak olan insanlardan daha çoktur. Bir baharda yaratılan çiçeklerin, böceklerin, balıkların, kuşların sayısı, had ve hesaba gelmez. Bir mezgit balığı, senede altı milyon yumurta yumurtluyor. Istakoz bir yılda yedi milyon yumurta yumurtluyor. Ancak bu yumurtalardan, bir iki düzinesi yaşayabiliyor.

Vücutta böyle bir çokluk olduğu gibi, rızıkta da böyle bir bolluk var. Yaratılan rızıkların çoğunu, ne insanlar, ne de hayvanlar yiyebilmektedir. Bazen meyvedar bir ağaç görürsünüz. Meyveleri dibine düşmüş, çürümüş gitmiş. Ne bir insan yemiş, ne de bir hayvan...

İşte varlıkların ve rızıkların böyle çokça yaratılması, akla şu suali getiriyor:

- Allah Hakim’dir; israf etmez, abes iş yapmaz. Hâl böyleyken, israf olan bu kadar çok yiyecek ve vücuttaki bu çokluk, Allah’ın hikmetine nasıl uygun düşüyor? Hikmet-i İlahiye, buna nasıl müsaade ediyor?

Üstad Hazretleri bu soruya, şöyle cevap veriyor:

“Evet, eğer yaratılan şey bir tek gaye için yaratılıyorsa hakkın var; amma gayeler pek çoktur. Binaenaleyh, bir gayeye nazaran abesiyet hissedilse bile, gayelerin mecmuuna nazaran ayn-ı hikmet ve ayn-ı adalettir.”(2)

Şimdi bu izahı tahlil edelim:

İnsana, **“Bu rızıklar yenmiyor, öyleyse bunların yaratılması israftır.”** dedirten şey, rızıkların sadece kendisi için veya hayvanlar için yaratıldığını zannetmesidir. Yine **“Bu kadar çok varlığın yaratılması boşunadır.”** diye düşünmesi, yaratılışın gayesini bilmediğindedir.

Allah Teâlâ bu alemi, kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek için yarattı. Zâtının, isim ve sıfatlarının güzelliğini, varlıklar aynası üzerinde görmek, önce bizzat kendi müşahede etmek ve sonra akıl sahibi mahluklara müşahede ettirmek için yarattı. Bu gayenin tahakkuku için, bir varlık bir dakika, hatta bir saniye yaşasa kâfidir.

Mesela, doğar doğmaz ölen bir bebeği düşünelim:

Bu bebek anne karnında 9 ay yaşadı. Ona göz, kulak, dil gibi azalar takıldı. Birçok masraf yapıldı; ama dünyaya gelir gelmez öldü. Bu durumda ona yapılan masraflar heba olmadı. Ölmesiyle, anne-babasına bakan gayesi kayboldu. Ama Allah'a bakan gayeleri kaybolmadı, o gayeler tahakkuk etti.

O bebek, Allah'ın isim ve sıfatlarına ayna olmak için yaratılmıştı; bu vazifesini de gördü. Mesela, yaratılmasıyla "Halik" ismine ayna oldu. Anne karnında beslenmesiyle "Rezzak, Mün'im, Kerim" gibi isimlere ayna oldu. Ona suret verilmesiyle "Musavvir" ismine; hayatıyla "Muhyi" ismine; ölümüyle "Mümit" ismine ayna oldu. Sanatlı azalarıyla "Sâni" ismine; bir damla sudan bu şekli almasıyla "Muhavvil, Mukaddir, Mükemmil" isimlerine ayna oldu. Daha bunlar gibi, bin bir ilahi isme mazhar oldu.

Evela Allah Teâlâ, bu isimlerinin güzelliğini ve kemalini, o çocukta müşahede etti. Vazifesi, temaşa ve seyir olan melekler ve ruhaniler, bu bebeği tefekkür etti. Üzerinde yazılı olan, ilahi isim ve sıfatları okudu. Bu bebek, âdeta ilahi bir kaside, rabbani bir mektup oldu; okumasını bilen herkese kendini okuttu. Sonra dünyaya gelip birkaç saat yaşadı ve öldü gitti.

Şimdi diyebilir miyiz ki, "Bu çocuğa yapılan masraf israf oldu?" Hayır diyemeyiz, çünkü Allah'a bakan gayeler tahakkuk etti. Allah'a bakan gayelerin tahakkuku için, bir an yaşaması kâfi idi. Yaşadı ve bu gayelere hizmet etti.

Şimdi bu tefekkürü; ağaçtan düşen ve çürüyen bir meyve hakkında yapalım:

Bu meyve, ağacın dalında bitmesiyle "Fettah" ismine ayna oldu. Çekirdeğinde, bütün plan ve programının yazılmasıyla "Hafız" ismine ayna oldu. Beslenmesiyle "Mukit" ismine; hikmetli vücuduyla "Hakîm" ismine; kuru bir daldan çıkartılmakla "Kadîr" ve "Muktedir" ismine ayna oldu. Çekirdeğiyle "Evvel", son şekliyle "Ahir", programıyla "Batın", varlığıyla "Zahir" isimlerine ayna oldu. Dengeli vücuduyla "Muksit" ve "Adil" ismine; bolluğuyla "Ganiyy" ismine; güzelliğiyle "Bedi, Mücemmil, Sani" isimlerine ayna oldu.

Bunlar gibi, bin bir ilahi isme ayna oldu. Evela Allah Teâlâ, o meyvede kendi cemal ve kemalini müşahede etti. Sonra, bu vazife için yaratılan melekler ve ruhaniler, onu bir kitap gibi, bir kaside gibi okudular, bir film gibi seyrettiler. Onda yazılı olan ilahi isim ve sıfatlarla, Rablerini tesbih ettiler. Sonra, **marifetullah dersini alan insanlar, o meyveyi okudu.** O meyvede Allah'ın ilmini, kudretini, iradesini ve onlarca isim ve sıfatını tefekkür ettiler. Sonra meyve dalından düştü ve çürüdü.

Şimdi bu meyvenin yaratılması abes mi oldu, israf mı oldu?

İsraf oldu diyen kişi, meyvenin yaratılmasındaki tek gayenin, kendisinin o meyveyi yemesi zannediyor. Yiyemediğinden dolayı, yaratılmasını abes görüyor. Zannediyor

---

ki bütün alem, sadece onun menfaati için yaratıldı. Halbuki ona ait gaye bir ise, Allah'a ait gaye bindir, binlerdir. Bu binler gayenin tahakkuku için de varlıkların bir an için yaratılıp, varlık sahasına çıkarılması kâfidir...

Dipnotlar:

- (1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale.](#)
(2) bk. [age.](#)